

<i>Stapsteen</i>	Van In	Bestemd voor bso biedt de methode informatie over inspirerende figuren, boeiende verhalen en Bijbelteksten met een online platform.
<i>Caleidoscoop</i>	Plantyn	Caleidoscoop bestemd voor so en Caleidoscoop-T voor tso. Kent een opbouw waarbij steeds vijf verschillende perspectieven worden gehanteerd.
<i>Deus@school</i>	Averbode	Bestemd voor 1e graad A-stroom en 2e-3e graad aso. Een moduleerbare methode die inspeelt op de diversiteit in de maatschappij en bij jongeren.
<i>Spirit@school</i>	Averbode	Bestemd voor 2e-3e graad kso-tso. De methode vertrekt vanuit de belevingswereld van de leerling en ondersteunt hem/haar in diens zoektocht. De methode is moduleerbaar.
<i>God@school</i>	Licap	Bestemd voor de B-stroom. Maakt gebruik van twee aparte leerlijnen waar de docent naar voorkeur uit kan kiezen.

28. Het geactualiseerde curriculum rooms-katholieke godsdienst in Vlaanderen

Ronald Sledsens

Een complex plaatje

Probeer t u even te volgen. In Vlaanderen heb je twee soorten onderwijs: *officieel onderwijs* en *vrij onderwijs*. Het officieel onderwijs biedt onderwijs aan in opdracht van de overheid. Dit kunnen zowel de Vlaamse overheid als de vijf provincies, de steden of de gemeenten zijn. Dan praten we over gemeenschapsscholen (het zogenaamd ‘net’ van het gemeenschapsonderwijs) en provinciale scholen, stedelijke scholen of gemeentescholen (het ‘net’ van het gesubsidieerd officieel onderwijs). Al die scholen zijn verplicht om tot het einde van de leerplicht op 18 jaar de keuze aan te bieden tussen lessen katholieke, orthodoxe, protestantse, anglicaanse, joodse, islamitische godsdienst of niet-confessionele zedenleer. Ouders kiezen zelf de godsdienst of levensbeschouwing waarin hun kind twee lestijden per week onderwezen wordt. Intussen voorziet het Vlaams regeerakkoord 2019-2024 over onderwijs in de derde graad van het secundair onderwijs, dat het gemeenschapsonderwijs kan overschakelen van twee uur levensbeschouwing naar een uur levensbeschouwing en een uur interlevensbeschouwelijke dialoog.

Het vrij onderwijs (het ‘net’ van het gesubsidieerd vrij onderwijs) heeft confessionele scholen en vrije scholen. Deze laatste zijn meestal methodescholen of scholen met een welomschreven pedagogisch profiel zoals Steiner- of Freinetscholen en ervaringsgerichte scholen. Zij bieden naargelang godsdienstlessen in een of meer erkende godsdiensten of niet-confessionele zedenleer of beide aan, ofwel een vak cultuurbeschouwing. Confessionele scholen zoals katholieke, joodse en islamitische scholen mogen dezelfde keuze maken maar bieden meestal alleen de eigen godsdienst aan. Nu bedraagt het marktaandeel van het confessioneel katholiek onderwijs binnen de totaliteit van de leerlingenpopulatie in Vlaanderen 65%. Al die leerlingen krijgen het vak rooms-katholieke godsdienst. In een Vlaanderen waarin de bodem van de detraditionalisering, de secularisering en de pluralisering zo goed als bereikt is en het aantal praktiserenden rond de 5% ligt en het aantal mensen dat zich in min of meerdere mate als katholiek omschrijft rond de 50%, is het evident dat door de belastingbetaler gesubsidieerd onderwijs niet zomaar toelatingsvoorwaarden kan stellen.

Om te verhinderen dat katholieke scholen door de feitelijkheid geruisloos verschuiven naar een situatie waarin alle levensbeschouwingen als even relatief worden beschouwd (aangeduid met de term *kleurrijke scholen*) of het levensbeschouwelijke gewoon verdwijnt naar de privésfeer (aangeduid met de term *kleurloze scholen*), was er een sterk pedagogisch concept nodig dat vorm heeft gekregen in het project van de *Katholieke dialoogschool* (Bouwens, Mettepenningen, & Pollefeyt, 2016). Het vak rooms-katholieke godsdienst zoals het vandaag wordt gegeven kan je niet los zien van dit project dat door het net van het katholiek onderwijs wordt voorgestaan, door de bisschoppen werd goedgekeurd en door de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven inhoudelijk en operationeel wordt ondersteund (zie <http://www.dialoogschool.be>).

De tautologie van de Katholieke dialoogschool

Een katholieke dialoogschool wil *Bildung* voor haar leerlingen en personeel. Zij beoogt de vorming tot zelfstandige, vrije en goede persoonlijkheden. De mens is meer dan zijn bovenste tien centimeter, en hem vormen als persoon betekent hem uitdagen om op zoek te gaan naar het volle mens- en medemens zijn. In dit proces zijn voor haar het christelijk mensbeeld en geloof zo belangrijk, dat zij een stem verdienen op school. Zowel intracurriculair als extracurriculair brengt de school de aanwezige christenen, andersgelovigen en niet-christelijke humanisten met elkaar in dialoog en zorgt ervoor dat de tegendraadse christelijke stem in het gesprek niet ontbreekt. De school ziet zichzelf als een oefenplek voor het kritisch-creatief leren omgaan met wat eigen en anders is, maar neemt daarbij geen neutrale positie in. Ofschoon het christendom niet langer de algemene verstaanshorizon voor de cultuur is, hanteert de katholieke school deze tegendraadsheid juist wel, met name vanuit vier perspectieven: de wereld als schepping, de opdracht als rijk Gods, de mens als actor en God als inspirator. Alle deelnemers worden uitgenodigd om de relevantie hiervan voor hun eigen levensbeschouwelijkheid te toetsen en minstens tot verdieping van eigen posities te komen. Dit proces voltrekt zich in alle vrijheid maar juist deze confrontatie met de diepgang van het leven creëert de paradox dat het niet gaat om proselitisme maar om vormgeving van de eigen identiteit. Hoe dit alles zich gaandeweg concreet realiseert is allerm minst eenvoudig en vraagt om een sensibiliseringsproces dat inhoudelijk en operationeel nog in de kinderschoenen staat. Zeker is dat het vak rooms-katholieke godsdienst hierbij een sleutelrol vervult. Het is de oefenplek par excellence voor de drievoudige hermeneutische opdracht waar de school zich voor geplaatst ziet: continue interpretatie van de leer- en leefwereld van de jongeren, van de samenleving en van de mogelijke betekenis van het christelijk eigene voor beide.

Voor de leerlingen binnen het officieel onderwijs die rooms-katholieke godsdienst volgen is het raamwerk van de katholieke dialoogschool uiteraard niet aanwezig. Voor hen geldt hetzelfde curriculum van het vak maar de context van de school is er een van vermeende neutraliteit. Vermeend, omdat het spreken vanuit een neutrale positie illusoir is. Er fungeren altijd betekenisaders op de achtergrond. De opvatting alsof men vanuit een neutrale positie kan spreken is op zichzelf al een interpretatiekader dat angst heeft om zichzelf positief in te vullen. Misschien komt zoiets gedeeltelijk nog voort uit afkeer voor een vroeger dominant dogmatisme van de kerk, zonder te beseffen hoe weinig die kerk daar nu nog drager van is en hoezeer zij zelf veranderd is. Op die manier is *neutralisme* zelf een dogmatisch credo geworden, of zoals Rik Torfs, emeritus rector van de Leuvense universiteit, het boud stelt: “Een ‘neutrale’ kijk op religie berust op machtsverhoudingen. De ‘wetenschapper’ die spreekt bepaalt wie de ‘gelovige’ is.” (Torfs, 2018) Omdat dit raamwerk in het officieel onderwijs ontbreekt, zijn de dialoog en samenwerking tussen de verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen die er op school worden aangeboden cruciaal. Gelukkig wordt dit door de overheid erkend en bestaat er sedert enkele jaren een formeel kader voor. Dat de dialoogschool zich *katholiek* noemt en niet *christelijk* is niet typisch voor de Vlaamse situatie. De term *katholiek* begrijpt zich hierbij in zijn oorspronkelijke betekenis als open en universeel en met inhoud voor iedereen. Inherent daaraan is een noodzakelijke dialoog, zodat *katholieke dialoog* eigenlijk een tautologie is. Maar het DNA van de school zelf is christelijk, want het christelijk wereld- en mensbeeld zit wezenlijk in haar genoom gebakken.

Een actueel debat

De houding tegenover erkende godsdiensten is in Vlaanderen erg verdeeld. Voor velen hoort godsdienst thuis in de privésfeer en dient ze als dusdanig uit onderwijs te verdwijnen. Bovenop de feitelijkheid van de secularisatie is er maatschappelijk, maar even goed in academische kringen, een secularistische tendens die ervan overtuigd is dat religies niet alleen zullen verdwijnen maar in hun verdwijningsproces ook een handje geholpen moeten worden. Omdat religies evenwel hun stempel op de geschiedenis hebben gedrukt en als dusdanig voor vergetelheid ook behoed moeten worden, mag de herinnering eraan bewaard worden, maar dan als onderdeel van een algemeen vormend plichtvak rond Levensbeschouwing, Ethiek en burgerschap, en Filosofie – kortweg LEF – dat pretendeert zich neutraal te positioneren. Voorstanders ervan wijzen op de objectiviteit van zo’n vak en gebruiken vaak ook het kostenplaatje van de erkende godsdiensten in het onderwijs als argument. In het officieel onderwijs moet een schoolhoofd in principe immers het onderwijs in een godsdienst inrichten vanaf het ogenblik dat de ouders van één leerling erom vragen. Daarnaast vindt men

dat het confessionele scholen vrij staat om een godsdienst te blijven aanbieden, maar dan evenwel als keuzevak en anders gefinancierd. Tegenstanders van dit plan hebben grondige twijfel bij de mogelijkheid om een neutraal vak te geven, omdat niemand in staat is om vanuit een compleet zinledig vacuüm te spreken. Welke docent die zijn eigen uitgangspunten op oneigen wijze dient te verstoppen zou dit vak kunnen geven? Bovendien wijzen opposanten van LEF naar de onverholen relativistische en atheïstische agenda van de pleitbezorgers ervan. In Vlaanderen woedt het debat sedert enkele jaren in alle hevigheid. Spilfiguren daarbij zijn de hoogleraren Patrick Loobuyck (moraalfilosoof Universiteit Antwerpen) als architect van LEF en Didier Pollefeyt (theoloog Katholieke Universiteit Leuven) als architect van de katholieke dialogeschool en van het in Vlaanderen en Nederland ruim bekende Thomasproject¹. Omdat LEF voor hen koren op de molen is, wordt het debat door enkele belangrijke politieke partijen makkelijk gerecupereerd, want maatschappelijk slaat het kostenplaatje voor de godsdiensten aan.

Een geactualiseerd leerplan rooms-katholiek godsdienst

Toch zit het debat ook gevangen in een abstract discours voornamelijk omdat er van de zijde van LEF nog geen curriculum werd gepubliceerd, waardoor het concreet onmogelijk is na te gaan waar het vak werkelijk wil voor staan. Voor het vak godsdienst is dat er wel en werd het onlangs geactualiseerd². Het vorige curriculum dateert uit 1999 en vertrekt van drie basisdoelen en zes pedagogisch-didactische grondopties. De basisdoelen zijn de bewustwording van de veelheid van het zinsaanbod in de samenleving (Pluraliteit/Context), de verkenning en verdieping in het zinsaanbod van het christelijk geloof (Christelijk geloof/Traditie) en het ontwikkelen van een eigen levensbeschouwelijk profiel (Identiteit/Leerling). De grondopties zijn het respect voor de leerling en zijn beginsituatie, de gerichtheid op de plurale context waarin hij opgroeit, de eigen kracht van het christelijk narratief, het vertrouwen in een communicatief proces, de gereserveerde plek voor de actualiteit en de essentiële rol van de docent. In het geactualiseerde curriculum worden al deze accenten behouden maar de rationale wordt veel duidelijker.

Er wordt meer dan voorheen uitdrukkelijk gekozen voor een hermeneutisch-communicatieve benadering (zie ook Pollefeyt, 2013). De klas is gedurende twee lestijden per week de hermeneutische ruimte waarin de leerlingen een spanning

beleven tussen de op de klastafel aangeboden goed geïnformeerde interpretaties van de werkelijkheid en hun eigen opvattingen. In die ruimte doet men aan interpretatie van teksten uit de traditie, aan reflectie op de samenleving en aan reflectie op zichzelf. Leerlingen leren religies zien als vergelijkbaar met taalsystemen en het christendom als het spreken van een bepaalde taal. De docent leert hen de elementen van die taal – symbolen, verhalen, spelregels et cetera – zoals men de woordenschat en grammatica van een vreemde taal leert, omdat het voor geseculariseerde jonge mensen immers veelal een vreemde taal betreft. De docent heeft slechts af en toe de mogelijkheid om door middel van abductieve hermeneutiek bij hen ervaringen op te halen die zij weliswaar met geloof en kerk hebben gehad, maar waarvan de betekenis slechts nu a posteriori echt geduid kan worden en begrepen.

Op de eerste editie van het curriculum uit 1999 kwam meer en meer de kritiek dat de eigenheid en inhoud van het christelijk geloof en de traditie er te weinig systematisch en te gefragmenteerd in werden aangegeven en er te veel hiaten waren. Dat wordt in de geactualiseerde versie verbeterd. In de Vlaamse pers kreeg de uitgave ervan veel aandacht, maar werd ook dadelijk als een restauratiepoging afgeschilderd. Het gaat evenwel niet om woorden of feiten op zich, maar om het begrijpen en om geletterdheid in de christelijke taal. Je zou van *Kurzformeln des Glaubens* kunnen spreken (Rahner, 1967). De leerlingen leren weliswaar gaandeweg het complexe taalspel van het christendom kennen, maar alleen om na te gaan of de zeggingskracht ervan ook betrekking kan hebben op hun eigen leven. En om tenslotte in weinig woorden aan te geven waar het in het leven om gaat en hoe het evangelie daarbij hoop genereert. Aangezien God niet zomaar rechtstreeks toegankelijk is maar voor christenen spreekt via bemiddeling van Bijbel, sacrament, gemeenschap et cetera, is de verkenning van dit taalspel essentieel.

De opbouw van het curriculum

Het curriculum zelf werkt met *Terreinen* in het Duits aangeduid met *Lernfelde*: levensgebieden waarrond gewerkt wordt zoals bijvoorbeeld: natuur, pijn en lijden, omgaan met verscheidenheid, liefde en vriendschap, hoop en kwetsbaarheid et cetera. Per terrein staan er heldere terreindoelen waarvan de werkwoorden ontleend werden aan de herziene taxonomie van Bloom (Molein, Rombaut, & Van Severen, 2018). Bijvoorbeeld: bij het terrein *Natuur* is terreindoel 4: *Voorbeelden geven van ecologische spiritualiteit in de christelijke tradities (begrijpen)*. Alle terreindoelen van het terrein *Natuur* staan omgeven door drie clusters die elk staan voor een van de basisdoelen: Pluraliteit/Context, Christelijk geloof/Traditie en Identiteit/Leerling. Per

¹ Zie hiervoor <https://www.kuleuven.be/thomas/page/>

² Het leerplan is volledig ontsloten via de Thomas-website (Thomas, z.d.-b).

cluster staat er dan een aantal *ingrediënten*. De creativiteit van de docent bestaat erin dat hij om een terreindoel te realiseren telkens *ingrediënten* van de verschillende clusters in verbinding brengt met elkaar. In ons voorbeeld kan het terreindoel gerealiseerd worden door het in verbinding brengen van de ingrediënten *Ecologie* (Pluraliteit/Context), *Laudato Si'* (Christelijk geloof/Traditie) en *Verantwoordelijkheid* (Identiteit/Leerling). De valkuil voor de docent is dat hij ze te makkelijk met elkaar correleert waardoor de tegendraadsheid van het christelijke ook verloren kan gaan.

Inzichten

Bij het werken met het curriculum uit 1999 werden docenten aangespoord om te werken met levensbeschouwelijke vaardigheden. Het betrof een lijstje van zes vaardigheden die de docent zoveel mogelijk moest proberen te realiseren in de hoofden van de leerlingen. Het ging om leren attent worden voor levensbeschouwing, eigen ervaringen met levensbeschouwing leren uitdrukken, het eigen verhaal leren verbinden met het christelijk verhaal etc. De terechte kritiek die hierop kwam was dat de christelijke traditie zelf uitsluitend utilitair werd aan de identiteitsconstructie van de leerling. Een te constructivistische benadering dus.

Die stond haaks op de theologische antropologie die onder het curriculum zat en die de mens als meer dan de optelsom van vaardigheden, afvinklijsten, opsplitsbare competenties, kortom als meer dan een maakbaar iemand ziet. Als persoon is hij/zij beeld van God. Het is een antropologie die het geconstrueerd worden onderscheidt van het geschapen zijn. Als maaksel ontdek je jezelf door de evolutietheorie te bestuderen. Als schepsel ontdek je jezelf in verwondering en verantwoordelijkheid. Het geactualiseerde curriculum wil in zijn werkwijze de persoonsvorming niet langer opsplitsen in meetbare vaardigheden waarvoor de traditie dan het vehikel wordt en op die manier zelf gereduceerd wordt tot iets wat de mogelijkheid tot radicaal andersoortig leven in Christus neutraliseert. Het hoopt alleen dat de leerlingen over de duur van hun schoolloopbaan tot een aantal inzichten komen die dienstbaar zijn aan hun levensbeschouwelijke ontwikkeling en in een metacontext ook een bijdrage leveren aan een samenleving die religie opnieuw leert waarderen als een hefboom voor meer *humanitas*. Deze inzichten staan in een inleidende gids bij het curriculum en de lijst is te lang om hier exhaustief weer te geven, maar exemplarisch gaat het vanuit het perspectief van de leerling onder meer om³:

³ Wie alle verhoopte inzichten wil lezen en tegelijk het pedagogisch-didactisch kader wil verkennen om ze mogelijk te maken kan terecht bij Thomas (z.d.-a)

- Ik heb begrepen dat de uitdrukkelijk rooms-katholieke invalshoek van waaruit dit vak dit jaar gegeven wordt mijn eigen vrijheid van (anders) denken niet zal belemmeren, wel integendeel.
- Ik heb de aanpak en de werkwijze in het vak godsdienst duidelijk begrepen als een uitnodiging voor mijn eigen zoeken en ontdekken van zin.
- Ik ben verdraagzaam tot op het punt waar de ander onverdraagzaam wordt.
- Ik probeer niet om ervaringen van anderen te 'harmoniseren' met of oneigenlijk te doen inpassen in mijn eigen gedachtegoed.
- Ik heb begrepen dat de christelijke traditie niet goedkoop en rechtsreeks te koppelen valt aan menselijke ervaringen maar dat dit een grote vrije zoekruimte en openheid veronderstelt en het verwerven van een taal om het transcendente te kunnen herkennen, duiden en beleven.
- Ik heb de Bijbel ontdekt als een blauwdruk voor een alternatieve wereld en als een toekomstboek.
- Ik ben er mij van bewust dat je door uiterlijke kenmerken van religies te vergelijken niet tot de diepe zeggingskracht ervan komt.
- Ik vraag mij af wat de beelden, woorden, symbolen die ik van het christendom leerde kennen zeggen over mijzelf, de wereld en het transcendente.
- Ik stel vast dat de verdieping in het taalspel van religies verhelderend is geweest bij mijn opvattingen over schoonheid, autonomie, verbondenheid, leven, dood, verleden, toekomst, etc.

Tenslotte

Met het project van de Katholieke dialoogschool en met de geactualiseerde versie van het leerplan rooms-katholieke godsdienst voor het secundair onderwijs geeft de Vlaamse kerk een pertinent antwoord op het vraagstuk van hoe je aan je eigen identiteit trouw kan blijven en tegelijk de andersdenkende en andersgelovige dienstbaar kan zijn. Dat doet ze door twee werkstukken af te leveren die om het even wie in het Vlaamse onderwijs helpen en begeleiden bij de paradigmawissel van feitelijk pluralisme naar kwalitatieve pluraliteit. Alleen staan we bij het begin. De uitdaging voor de docenten is nu om het in de vingers te hebben. En omdat we er nu eenmaal het land van zijn, is zoiets waarachtig geen klein bier.

Literatuur en bronnen

Bouwens, J., Mettepenningen, J., & Pollefeyt, D. (2016). *Katholieke dialoogschool:*

Eigentijds tegendraads. Antwerpen: Halewijn.

Molein, I., Rombaut, E., & Van Severen, T. (2018). *De taxonomie van Bloom in de klas:*

- Een inspiratieboek voor de leraar*. Kalmthout, België: Pelckmans.
- Pollefeyt, D. (2013). Luister van het leven: Hedendaags hermeneutisch-communicatief godsdienstonderwijs. *Narthex* 13(1), 62-68.
- Rahner, K. (1967). Die Forderung nach einer "Kurzformel" des christlichen Glaubens. *Schriften zur Theologie* 8, 153-164.
- Thomas. (z.d.-a). *Gids voor de leraar rooms-katholieke godsdienst*. Geraadpleegd van <https://www.kuleuven.be/thomas/page/leerplan-secundair-gids/>
- Thomas. (z.d.-b). *Terreinen leerplan r.-k. godsdienst secundair onderwijs*. Geraadpleegd van <https://www.kuleuven.be/thomas/page/leerplan-secundair/>
- Torfs, R. [@torfsrik]. (2018, 28 februari). Een 'neutrale' kijk op religie berust op machtsverhoudingen. De 'wetenschapper' die spreekt bepaalt wie de 'gelovige' is. [Tweet]. Geraadpleegd van https://twitter.com/torfsrik/status/968904999504838662?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E968904999504838662&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.kuleuven.be%2Fthomas%2Fpage%2Fintellectuelen-in-maatschappelijk-debat%2F